

Jan Łysek

Edukacja kreatywna w szkole

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (30-31), 58-70

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edukacja kreatywna w szkole

Nasza rzeczywistość zmienia się niezwykle dynamicznie, co można zauważyć zwłaszcza w ostatnich latach. Człowiek ma pewien wpływ na tę rzeczywistość, ale również poszukuje w niej swojego miejsca, aby sprostać wymaganiom i przetrwać. Istotnym warunkiem przetrwania jest *kreatywność*, która umożliwia realną ocenę szans, zaplanowanie i realizację odpowiednich strategii działania¹. Szczególnego znaczenia nabiera zatem *edukacja kreatywna*, dzięki której możliwe jest rozwijanie elastyczności, umiejętności uczenia się oraz skuteczne zarządzanie wiedzą, określonymi zdolnościami i kompetencjami. Wszystko to wymaga od pedagogów rzetelnych poszukiwań badawczych w celu skonstruowania nowatorskich rozwiązań, aby edukację adaptacyjno-przedmiotową konsekwentnie zastąpić edukacją kreatywną, która rozwija podmiotowość człowieka, sprawnie funkcjonującego w społeczeństwie informacyjnym². Aby tak było, człowiek ten musi być twórczy, otwarty na wszystko, co nowe, potrafiący i chcący się uczyć. W kontekście doktryny edukacji krytyczno-kreatywnej określa się nawet pożądane cechy wzorca osobowego takiego człowieka, który w założeniu powinien być:

- „aktywny i przedsiębiorczy,
- zdolny sprostać wymaganiom konkurencyjnej gry sił ekonomicznych w gospodarce rynkowej,
- mieć wrażliwość humanisty,
- prezentować szacunek dla wartości wyższych i motywacje do bezinteresownych działań społecznych,
- cechować się kulturą moralną i kulturą uczuć,
- pozytywnie motywowany do działań i decyzji,
- zdolny do zachowań empatycznych (...),
- uspołeczniony, umiejętnie budujący więzi międzyludzkie (...),
- odrzucać model życia zdominowany przez *mieć*,

¹ E. A. Zwolińska (red.): *Edukacja kreatywna*. Bydgoszcz 2005.

² J. Morbitzer: *Pedagogiczne konsekwencje budowania społeczeństwa informacyjnego*. W: *Edukacja Medialna* 2000, nr 3.

³ A. Milezanowska: *Kreatywność jako wartość i cel edukacji*. W: *Edukacja kreatywna*. Red. E. A. Zwolińska. Bydgoszcz 2005, s. 23 – 24.

- posiadać poczucie godności, samodzielności myślenia i *kreatywność*⁴.

Pojęcie *kreatywność* odnoszono przez wieki przede wszystkim do filozofów, malarzy, rzeźbiarzy i muzyków. Dzisiaj pojęcie to znajduje się niemal we wszystkich ofertach pracy dla kadry kierowniczej, jest obowiązkowe w dobrze brzmiącym profesjonalnym C.V. oraz jest obecne w salach szkoleniowych, różnego rodzaju gabinetach a nawet pubach. Pracodawca żąda od pracownika aby był on dobrze wykształcony, młody ale z doświadczeniem, posiadający umiejętności interpersonalne, mobilny, dyspozycyjny i kreatywny. Oczekuje zatem innowacyjności, operatywności wiedzy, konkretnych sukcesów rynkowych, twórczego podejścia i myślenia w każdej sytuacji⁴.

Współcześnie *kreatywność* definiowana jest jako „twórcza postawa, dzięki której każdy może łatwiej rozwiązywać swoje problemy. Jest to naturalna cecha, dzięki której każdy może łatwiej rozwiązać nawet najtrudniejsze problemy. Kreatywność przejawia się w gotowości do tworzenia nowych pomysłów i wynajdowaniu oryginalnych rozwiązań”⁵.

Umysł człowieka szybko zapamiętuje schemat każdego działania i w sytuacji, którą rozpozna jako podobną, od razu stosuje znany wzorzec. To bardzo się przydaje w wielu życiowych sytuacjach, ale może stanowić przeszkodę w twórczym myśleniu. *Kreatywność* polega bowiem na umiejętności wychodzenia poza utarte wzorce. A zatem należy nauczyć się sposobów patrzenia na problemy i zadania z różnych stron oraz akceptacji każdego punktu widzenia jako jednego z możliwych, umieć uwalniać się od starego schematu i tworzyć wiele nowych alternatywnych opcji, po to, aby dokonywać wyboru pomiędzy różnymi, z pozoru tak samo atrakcyjnymi, rozwiązaniami. I tego można się nauczyć, np. poprzez trening, który w konsekwencji prowadzi do⁶:

- zniesienia barier blokujących kreatywność i twórcze myślenie,
- sprawnego posługiwania się myśleniem lateralnym według zasad Edwarda de Bono⁷,
- dostrzegania w problemach szans i możliwości zamiast strat i kłopotów,
- sprawnego posługiwania się metodami heurystycznymi,
- posługiwania się metodami synektycznymi w celu zidentyfikowania problemu oraz znalezienia wielu nie schematycznych pomysłów rozwiązania,
- podejmowania decyzji w sytuacjach trudnego i niejednoznacznego wyboru.

⁴ A. Cudowska: Twórczość w edukacji – cko filozoficzne inspiracje i pedagogiczne konsekwencje. W: Nowe konteksty (dla) edukacji alternatywnej XXI wieku. Red. B. Śliwerski. Kraków 2001.

⁵ http://www.wspinet.pl/oswiata/os_slownik.php?literka=K&haslo=80, stan na 20 lutego 2006.

⁶ http://www.homocreatorc.pl/index.php/content/view/Kreatywnosc_i_podjmwowanie_decyzji.57/Kreatywnosc_i_podjmwowanie_decyzji.97/, stan na 20 lutego 2006.

⁷ E. De Bono: Jak stosować myślenie lateralne (The Use Of Latcran Thinking). Warszawa 1999.

Podczas treningów realizowane są następujące zagadnienia⁸:

- rozwijanie kreatywności i sięganie do wewnętrznych zasobów (wykorzystanie twórczego myślenia w zarządzaniu, cechy osoby twórczej - jak się rozwijać w tym kierunku, metody rozbijania schematów myślowych, bariery blokujące kreatywność indywidualną i organizacyjną - jak je omijać, mózg jako narzędzie przetwarzania informacji, pułapy i pułapki inteligencji, metody stwarzania warunków do twórczego myślenia oraz techniki odkrywania istoty problemu i redefinicji problemu),
- skuteczne strategie dochodzenia do rozwiązania problemu - metody heurystyczne (zasady posługiwania się myśleniem strategicznym, wzmacniającym, kreatywnym i analitycznym, istota myślenia lateralnego w kontekście myślenia wertykalnego, ćwiczenia z techniki prowadzenia „burzy mózgów”, posługiwanie się metodami prowokującymi w myśleniu, metody synektyczne w twórczym myśleniu oraz sposoby myślenia w sytuacji konfliktu interesów),
- podejmowanie decyzji (pułapki w procesie podejmowania decyzji, psychologiczne aspekty złudzeń w procesach oceny i podejmowania decyzji oraz użyteczne metody stosowane w procesie decyzyjnym).

Przejsie od społeczeństwa industrialnego do społeczeństwa informacyjnego, a w konsekwencji do społeczeństwa wiedzy, warunkuje potrzebę twórczości i kreatywności również we współczesnej edukacji. Kreatywność powinna być więc również w szkole i mieć charakter świadomej, celowej i zorganizowanej *edukacji kreatywnej*, odwołującej się, w ramach doktryny krytyczno-kreatywnej, do współczesnych założeń aksjologicznych⁹. Kreatywność jako wartość uniwersalna, poprzez edukację kreatywną, powinna prowadzić do *autokreacji*, czyli procesu stwarzania samego siebie, procesu realizacji tkwiących w nas możliwości oraz procesów realizacji określonej idei samego siebie¹⁰.

Uczeń powinien zatem mieć możliwości do podejmowania decyzji, samodzielnie myśleć, świadomie wartościować, postępować odpowiedzialnie oraz otwarcie wyrażać własne myśli i uczucia¹¹. Aby tak było, niezbędne jest rozbudzenie u uczniów potrzeby poznawczej i motywacji immanentnej¹². Należy zatem wykorzystać fakt, że naturalną potrzebą uczniów jest aktywność twórcza, która charakteryzuje się ekspresyjnością¹³. Szkoła powinna więc stworzyć warunki do

⁸ <http://www.homocreatorc.pl>, stan na 21 lutego 2006.

⁹ T. Lewowicki: *Przemiany oświaty*. Warszawa 1997.

¹⁰ J. Łysek: *Kompetencje autokreacyjne nauczycieli w zreformowanej szkole podstawowej*. W: *Szkoła polska u progu nadchodzącego wieku*. Red. P. Kowolik. Kraków 1999, s. 219 – 228.

¹¹ K. Denck: *O nowy kształt edukacji*. Toruń 1998, s. 90 – 91.

¹² A. Galdowa (red.): *Wybrane zagadnienia z psychologii osobowości*. Kraków 1995, s. 83 – 90.

¹³ W. Puślecki: *Wspieranie elementarnych zdolności twórczych uczniów*. Kraków 1999.

nieskrępowanych poszukiwań, zadbać o wszechstronny rozwój uczniów oraz przygotować ich do samodzielnego uczenia się przez całe życie¹⁴.

Kreatywność można rozwijać, ale, niestety, można ją również stłumić i wyeliminować. Oto kilka bardzo prawdopodobnych sposobów¹⁵:

Jak przestać być kreatywnym?

- bądź bezlitośnie praktyczny,
- bądź logiczny,
- przestrzegaj zasad,
- bądź poważny,
- nie bądź ciekawy,
- unikaj dwuznaczności i dochodź do sedna sprawy tak szybko, jak to możliwe,
- wierz, że błędy są złe i będą ukarane,
- wierz, że nie jesteś kreatywny,
- wierz, że istnieje tylko jedna właściwa odpowiedź i ty ją znasz. Jak być kreatywnym?
- nie przejmuj się czy to jest praktyczne (przynajmniej teraz),
- logiki nie można udowodnić logicznie, więc nie może być bardzo użyteczna bez względu na to, jak na nią patrzysz,
- jakie zasady mam przestrzegać?,
- baw się,
- bądź ciekawy,
- baw się dwuznacznością,
- błędy są przydatne, gdyż są informacją zwrotną,
- wierz, że jesteś kreatywny,
- jest bardzo wiele właściwych odpowiedzi.

Niezbędnym warunkiem skutecznej edukacji kreatywnej uczniów w szkole jest to, aby nauczyciel-wychowawca był również twórczy i kreatywny, gdyż, tak naprawdę, jest on kreatorem rzeczywistości edukacyjnej. Powstaje zatem pytanie: czy współczesny nauczyciel może nie być twórczy, a tym samym kreatywny? Odpowiedź jest jednoznaczna: powinien być twórczy i kreatywny. Czy jednak praktyka w tym zakresie jest aplikacją teorii? Niestety, nie zawsze tak jest, głównie dlatego, że:

- „teoria na usługach pracy pedagogicznej nie jest zbiorem twierdzeń wytyczających czynności praktyczne (...),

¹⁴ F. Bereźnicki: *Szkola w toku przemian edukacyjnych*. W: *Tendencje w dydaktyce współczesnej*. Red. K. Denck, F. Bereźnicki. Toruń 1998, s. 47.

¹⁵ <http://www.mctamorfoza.pl/oconnor/kreatywnosc.htm>, *na podstawie*: <http://www.nlpu.com>, stan na 21 lutego 2006.

- działanie nauczyciela nie jest nigdy do końca określone; tak naprawdę jego plan konkretyzuje się w toku trwania czynności pedagogicznych. W związku z tym nie ma takiej wiedzy, której aplikacja stwarzałaaby podstawę rozwiązywania zdarzających się sytuacji pedagogicznych. Jeśli tak, to nauczyciel za każdym razem musi definiować sytuację i na tej podstawie wytwarzać potrzebne mu zasady i normy działania¹⁶.

Należy zatem pamiętać, że:

- „uczenie bycia twórczym dokonuje się przez uczestniczenie w twórczym działaniu, a sama znajomość zasad twórczego działania nie wystarcza (...),
- nauczyciel w swym działaniu pragnie być pewny (...), gdyż niepewność otacza nauczyciela zewsząd, stąd dążenie do jej redukcji, do wniesienia jasności (...),
- przeszkodą w twórczym działaniu nauczyciela jest łatwość ferowania sądów (...) ostatecznych (...),
- twórczej formie działania nauczyciela przeszkadza dziwienie się, że dziecko czegoś nie rozumie (...),
- wpływ na sposób działania nauczyciela ma zasób uprzedniej wiedzy, zgromadzonej przez osobiste doświadczanie różnych zdarzeń edukacyjnych (...),
- w twórczym działaniu nauczyciela niezwykle życiodajna edukacyjnie okazuje się potrzeba rehabilitacji uczniowskiego błędu, a w pewnym sensie także błędu nauczycielskiego. Błądzenie jest przynależne działalności kreatywnej, przynależne odkrywaniu prawdy. Życie ludzi dorosłych jest oczywiście sprzężone z prawdą, ze słusznością, ale i z błędem, z bezradnością i niepewnością. Jest to dla nas, dorosłych, sytuacja normalna. Tymczasem jako nauczyciele chcielibyśmy, by egzystencja szkolna dziecka sprzęgania się tylko z prawdą, by wykluczony był z niej błąd. Z drugiej strony, my, jako dorośli, wiemy, że wszędzie tam, gdzie poczucie niepewności, lęku, zatroskania ustępuje pewność, kończy się twórczość, a nawet jakiegokolwiek sensowne myślenie, nie mówiąc już o mądrości, która tak naprawdę czyni nauczyciela¹⁷.

Powyższa refleksja pedeutologiczna wyraźnie wskazuje na nieprzydatność tradycyjnej epistemologii praktyki i warunkuje konieczność odwołania się do założeń koncepcji *refleksyjnej praktyki* Donalda Schöna¹⁸, a tym samym opowiada się za *refleksyjnym nauczycielem*.

¹⁶ H. Kwiatkowska: *Czy nauczyciel może nie być twórczy?* „Edukacja i Dialog” 1997, nr 1 (84).

¹⁷ Ibidem

¹⁸ L. Ayres, S. Paris: *Stawianie się refleksyjnym uczniem i nauczycielem*. Warszawa 1997.

W teorii rozwoju zawodowego wyróżnia się dwa modele profesjonalisty, biorąc pod uwagę jego cechy zawodowe: model kompetencyjny i model refleksyjny¹⁹.

W *modelu kompetencyjnym* zakłada się, że kwalifikacje zawodowe polegają głównie na umiejętności sprawnego powielania nabytych i sprawdzonych wzorców postępowania. Przygotowanie zawodowe nauczyciela polega tutaj na wyposażeniu go przede wszystkim w wiedzę praktyczną oraz określone sprawności. Zakłada się zatem statyczność, która, tak naprawdę, stwarza niewielkie możliwości rozwoju zawodowego.

W *modelu refleksyjnym* przyjmuje się założenie, że kwalifikacje zawodowe polegają przede wszystkim na umiejętności poszukiwania nowych rozwiązań w oparciu o analizę własnych doświadczeń nabytych w trakcie wykonywania zawodu. Przygotowanie zawodowe nauczyciela polega więc na wyposażeniu go w narzędzia i kryteria niezbędne do analizy własnych doświadczeń oraz narzędzia do poszukiwań, planowania i realizacji działań praktycznych. Niezbędna jest również wiedza teoretyczna, która umożliwia porządkowanie i uogólnianie formułowanych wniosków. Zawód traktuje się tutaj jako dziedzinę poszukiwań i doskonalenia. Zakłada się zatem dynamiczność, która stwarza znaczne możliwości rozwoju i umożliwia konsekwentne budowanie własnego warsztatu zawodowego²⁰.

Refleksyjny nauczyciel jest więc „zaprzeczeniem rutyny, wzorców i schematów. Jest to ktoś, kto działa w przekonaniu, że to, co robi ma sens i służy dobru”²¹ dziecka, ucznia lub studenta. Refleksja ponadto stwarza możliwości dialogu i umożliwia wzajemne wspieranie się²².

Refleksyjny nauczyciel, realizując cele edukacji kreatywnej w szkole, powinien stawiać sobie i uczniom zadania rozwijające kreatywność. Przykłady zadań można znaleźć w cytowanej literaturze. Dostępne są one również na stronach internetowych, np.:

- zestaw zadań rozwijających kreatywność zaproponowany na otwartym forum dyskusyjnym psychologów²³ (wraz z poprawnymi odpowiedziami²⁴),
- zadania rozwijające kreatywność proponowane przez portal ABC kursy.pl²⁵ (wraz z przykładami ćwiczeń w ramach laboratorium kreatywności²⁶),
- zadania rozwijające kreatywność dla dzieci 4-8-letnich w ramach bajki pt. „Piękna i Bestia”, wydanej przez „Aidem Media”²⁷,

¹⁹ S. Pacck: Samodoskonalenie pedagogiczne przyszłych nauczycieli. Warszawa 1988, s. 78.

²⁰ B. Joyce, E. Calhoun, D. Hopkins: Przykłady modeli uczenia się i nauczania. Warszawa 1999, s. 53.

²¹ D. Sipińska: Refleksyjny nauczyciel. „Edukacja i Dialog” 1996, nr 1 (74).

²² M. Ledzińska: Dialog w nauczaniu a perspektywy rozwoju. Kraków 2000. W: <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/konspekt3/ledzinska.html>, stan na 22 lutego 2006.

²³ http://psphome.dhtml.pl/test_kreatywnosc.html, stan na 22 lutego 2006.

²⁴ http://psphome.dhtml.pl/test_kreatywnosc.html?s=dobrocdpowiedzi, stan na 22 lutego 2006.

²⁵ <http://www.abckursy.pl/?pid=24>, stan na 22 lutego 2006.

²⁶ <http://www.abckursy.pl/materialy/kreatywnosc/czesc1.pdf>, stan na 22 lutego 2006.

²⁷ <http://www.aidemmedia.pl/pieknaibestia.php>, stan na 22 lutego 2006.

- zadania rozwijające kreatywność w ramach programu eduROM pt. „Czytam i piszę”, wpisanego na listę środków dydaktycznych zaleczanych przez MENiS pod numerem 1680/2004²⁸,
- zadania rozwijające kreatywność w ramach Pakietu Edukacyjnego „Królik Bystrzak w szkole”, przeznaczonego dla uczniów klas początkowych²⁹,
- zadania rozwijające kreatywność w ramach serii „Szkola wyobraźni”³⁰,
- zestaw zajęć rozwijających kreatywność w ramach Origami³¹, itp.

Należy jednak pamiętać, że *edukację kreatywną w szkole* musimy postrzegać w kontekście rozwoju innych umiejętności osobistych, do których, oprócz kreatywności, zalicza się: asertywność, empatię, inteligencję emocjonalną, prezentację i autoprezentację, ekspresję, zarządzanie stresem (radzenie sobie ze stresem), efektywne wykorzystanie czasu, komunikację interpersonalną oraz negocjacje^{32 33 34}.

Asertywność to „bezpośrednie wyrażanie emocji i postaw w granicach nie naruszających praw i psychicznego terytorium innych osób oraz własnych, bez zachowań agresywnych, a także obrona własnych praw w sytuacjach społecznych. Jest to umiejętność nabyta”³⁵.

Asertywność to również „umiejętność wyrażania opinii, krytyki, potrzeb, życzeń, poczucia winy, umiejętność odmawiania w sposób nie uległy i nie raniący innych, umiejętność przyjmowania krytyki, ocen i pochwał, autentyczność, elastyczność zachowania, świadomość siebie (wad, zalet, opinii), wrażliwość na innych ludzi, stanowczość.

Osoba asertywna ma jasno określony cel i potrafi kontrolować własne emocje, nie poddaje się zbyt łatwo manipulacjom i naciskom emocjonalnym innych osób.

Asertywność nie oznacza ignorowania emocji i dążeń innych ludzi, lecz raczej zdolność do realizacji założonych celów mimo negatywnych nacisków otoczenia, racjonalną dbałość o własne interesy z uwzględnieniem interesów innych (...).

Diagnozy zachowań nie asertywnych dokonuje się na podstawie zablokowanych w autoprezentacji sfer komunikacji - blokady mówienca *nie*, wyrażania i przyjmowania

²⁸ <http://www2.ydp.com.pl/ydp/multimedia/1091.Czytam-i-pisze.html>, stan na 22 lutego 2006.

²⁹ http://www.gram.pl/sklep_karta.asp?p=307, stan na 22 lutego 2006.

³⁰ http://www.lideria.pl/sklep/szukaj_ser?tickst=Szo%B3a%20wyobra%BCni&id=127sTna0rdKJg, stan na 22 lutego 2006.

³¹ http://www.ksiegarnia.bytom.pl/ksiazka_origami_-_zabawki_z_papieru_143756.html?PHPSESSID=c2c397ca5a8f0c1589a7f99464f68f12, stan na 22 lutego 2006.

³² J.A. Hcaton: Podstawy umiejętności terapeutycznych. Gdańsk 2003.

³³ M. Marszał-Wisniewska, T. Klonowicz, M. Fajkowska-Stanik: Psychologia różnic indywidualnych. Wybrane zagadnienia. Gdańsk 2003.

³⁴ J.A. Kottler: Opór w psychoterapii. Jak pracować z trudnym klientem? Gdańsk 2003.

³⁵ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Asertywno%C5%9B%C4%87>, stan na 22 lutego 2006.

-wania opinii i krytyki, kontaktu z autorytetem i tłumem (trema), radzenia sobie z poczuciem winy³⁶.

Empatia to „umiejętność wczuwania się w czyjeś emocje (...). Osoba posiadająca tę umiejętność potrafi na podstawie obserwacji zachowania, mimiki twarzy, ruchów ciała i sposobu mówienia odgadnąć stan emocjonalny obserwowanej osoby³⁷. Empatia, obok asertywności jest jedną z dwóch podstawowych umiejętności wchodzących w skład inteligencji emocjonalnej.

Inteligencja emocjonalna „to zdolność rozpoznawania uczuć własnych i uczuć innych osób, zdolności motywowania się i kierowania emocjami, zarówno własnymi, jak i osób znaczących³⁸. Jest to zdolność rozpoznawania przez nas naszych własnych uczuć i uczuć innych, zdolności motywowania się i kierowania emocjami zarówno naszymi własnymi, jak i osób, z którymi łączą nas jakieś więzi.³⁹

Inteligencja emocjonalna jest odmienna od inteligencji poznawczej, czyli umiejętności intelektualnych, które mierzone są ilorazem inteligencji i zarazem stanowi jej uzupełnienie. Inteligencję emocjonalną tworzą określone kompetencje emocjonalne i społeczne:

- „samoświadomość - wiedza o swoich stanach wewnętrznych, preferencjach, możliwościach i ocenach intuicyjnych, czyli świadomość emocjonalna, poprawna samoocena, wiara w siebie, tj. silne poczucie własnej wartości i świadomość swoich możliwości i umiejętności,
- samoregulacja - panowanie nad swoimi stanami wewnętrznymi, impulsami i możliwościami czyli samokontrola, utrzymywanie norm uczciwości i prawości, sumienność, elastyczność w dostosowywaniu się do zmian, innowacyjność,
- motywacja - skłonności emocjonalne, które prowadzą do nowych celów lub ułatwiają ich osiągnięcie, czyli dążenie do osiągnięć, zaangażowanie, inicjatywa, optymizm,
- empatia (...),
- umiejętności społeczne - umiejętność wzbudzania u innych pożądanych reakcji, czyli wpływanie na innych, porozumienie, łagodzenie konfliktów, przewodzenie, tworzenie więzi, współpraca i współdziałanie, umiejętności zespołowe⁴⁰.

Prezentacje „mogą mieć charakter przedstawienia teatralnego, wieczoru poczty, panelu dyskusyjnego lub sesji własnych dokonań (badawczych, reporterskich

³⁶ Ibidem

³⁷ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Empatia>, stan na 12 marca 2006.

³⁸ http://pl.wikipedia.org/wiki/Inteligencja_emocjonalna, stan na 12 marca 2006.

³⁹ Por. D. Goleman: *Inteligencja emocjonalna*. Poznań 1999.

⁴⁰ U. Lamezyk: Co to jest inteligencja emocjonalna? W: „*Edukacja i Dialog*” 2001, nr 5 (128).

itp.)⁴¹. Ich widowiskowość, związek z realnym życiem oraz zaangażowanie uczniów przyczyniają się w istotny sposób do wzrostu motywacji i zainteresowań uczeniem się.

Autoprezentacje to sposoby "w jaki każdy człowiek poprzez swoje wypowiedzi, zachowania i sygnały niewerbalne komunikuje na zewnątrz kim jest, albo za kogo chciałby być uważany"⁴².

Ekspresja to „uzewnętrznienie, siła wyrazu”⁴³. Szczególnie ważna jest *ekspresja aktywności psychicznej*, która może obejmować:

- „ekspresję ruchowo-mimiczną - najbardziej podstawową i mimowolną formę wyrazu, przejawianą za pomocą mimiki, pantomimiki, pozycji ciała, spontaniczności ruchów oraz, na wyższym poziomie, tańca (...),
- ekspresję słowno-werbalną - modulacja głosu, wyrażająca nastrój wypowiedzianej treści - płacz, śmiech, krzyk,
- ekspresję muzyczną - wyrażaną w improwizowanej grze oraz ekspresję muzyczno-słowną - spontaniczne nucenie improwizowanej melodii,
- ekspresję plastyczną - zauważalną już u niemowląt,
- ekspresję przez zabawę - zawierającą elementy wymienionych wyżej, pozbawioną reguł, spontaniczną, twórczą”⁴⁴.

Zarządzanie stresem to inaczej *radzenie sobie ze stresem*, czyli „poznawcze i behawioralne wysiłki skierowane na opanowanie, zredukowanie lub tolerowanie zewnętrznych lub wewnętrznych żądań”⁴⁵. Przy czym *stres* to „dynamiczna relacja adaptacyjna pomiędzy możliwościami jednostki a wymogami sytuacji (stresorem), charakteryzująca się brakiem równowagi”⁴⁶. Zarządzanie stresem umożliwia zatem podejmowanie zachowań zaradczych, których głównym celem jest próba przywrócenia równowagi.

Efektywne wykorzystanie czasu zostało zaakceptowane w aktualnym podejściu do systemu zasad dydaktycznych, gdzie jedna z nich to *zasada efektywności bądź wydajności pracy dydaktycznej, czyli związku między celami a wynikami kształcenia*⁴⁷. Niezbędnym warunkiem jest tutaj dobrze zorganizowana praca nauczyciela i ucznia, czyli dobrze zaplanowany czas pracy⁴⁸.

⁴¹ B.D. Gołębnjak: Egzamin i ocenianie szkolne. W: Pedagogika. Podręcznik akademicki. Tom 2. Red.: Z. Kwieciński, B. Śliwowski. Warszawa 2004, s. 238.

⁴² <http://pl.wikipedia.org/wiki/Autoprezentacja>, stan na 12 marca 2006.

⁴³ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Ekspresja>, stan na 12 marca 2006.

⁴⁴ Ibidem

⁴⁵ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Stres>, stan na 12 marca 2006.

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ Por. W. Okoń: Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Warszawa 1998.

⁴⁸ <http://www.eco.org.pl/dokument.php?dzial=1924&id=31809>, stan na 12 marca 2006.

Komunikacja interpersonalna to „przekaz pewnej informacji (komunikatu) i zdolność do odbioru i rozumienia tego przekazu”⁴⁹. Umożliwia ona *porozumiewanie się* między ludźmi, gdy będą spełnione następujące warunki:

- „informacja zostanie przekazana w języku zrozumiałym dla obu komunikujących się stron,
- zaistnieje skuteczny nośnik tej informacji,
- przekaz pozostanie czysty od zniekształceń przez czynniki zewnętrzne (tzw. szum),
- przekaz spotka się z odbiorem,
- informacja w założeniu będzie przeznaczona dla danego odbiorcy”⁵⁰.

Negocjacje to „wzajemna gra, w czasie której każda strona szuka maksymalizacji własnego zysku. Istnieją negocjacje jawne i ukryte. Jawne to dochodzenie do wspólnie uzgodnionego stanowiska na drodze wzajemnych ustępstw; ukryte to właściwie konflikt”⁵¹. W szkole wyodrębnia się następujące techniki negocjacji: wytrwałe wywieranie nacisku, porównywanie, uzasadnianie, powoływanie się na poprzednie ustalenia, groźby, obietnice, wybuch gniewu lub oburzenia, powoływanie się na tradycję lub wyższą władzę, przyjmowanie ekstremalnej pozycji, proponowanie wyboru, gra na zwłokę, mobilizowanie wsparcia po drugiej stronie, obrażanie i poniżanie partnera, pochlebstwo, rozśmieszanie i pomaganie⁵².

Mając na uwadze powyższe założenia i stwierdzenia należy podkreślić, że praca dydaktyczno-wychowawcza we współczesnej szkole jest procesem bardzo złożonym i niełatwym, gdyż wymaga znajomości zjawisk pedagogicznych, wiedzy i umiejętności z zakresu różnych dyscyplin oraz pewnych predyspozycji osobowościowych. Przedstawiony tekst należy traktować w tym kontekście jako refleksyjną próbę nakreślenia pewnych zjawisk, które mają istotny wpływ „na kształtowanie się modelu i funkcji współczesnego nauczyciela jako kreatora pewnej przestrzeni edukacyjnej”⁵³. Gdy nauczyciel będzie kreatywny, edukacja kreatywna w szkole stanie się faktem, a uczniowie staną się kreatywni i tym samym sprostać wymaganiom współczesnego świata.

⁴⁹ <http://pracc.sciaga.pl/14653.html>, stan na 12 marca 2006.

⁵⁰ http://pl.wikipedia.org/wiki/Komunikacja_interpersonalna, stan na 14 marca 2006.

⁵¹ A. Janowski: *Negocjacje*. W: *Sztuka Nauczania. Czynności nauczyciela*. Podręcznik akademicki. Red. K. Kruszewski. Warszawa 2005, s. 444 - 445.

⁵² *Ibidem*, s. 445 - 446.

⁵³ M. Zalewska-Bujak: *Przemiany w polskiej edukacji – kreatywność nauczyciela*. W: *Edukacja kreatywna*. Red. E.A. Zwolińska. Bydgoszcz 2005, s. 71.

Bibliografia

- Ayres L., Paris S.: Stawanie się refleksyjnym uczniem i nauczycielem. Warszawa 1997.
- Bereźnicki F.: Szkoła w toku przemian edukacyjnych. W: Tendencje w dydaktyce współczesnej. Red. K. Denek, F. Bereźnicki. Toruń 1998.
- Cudowska A.: Twórczość w edukacji – ekofilozoficzne inspiracje i pedagogiczne konsekwencje. W: Nowe konteksty (dla) edukacji alternatywnej XXI wieku. Red. B. Śliwerski. Kraków 2001.
- De Bono E.: Jak stosować myślenie lateralne (The Use Of Lateran Thinking). Warszawa 1999.
- Denek K.: O nowy kształt edukacji. Toruń 1998.
- Gąłdowa A. (red.): Wybrane zagadnienia z psychologii osobowości. Kraków 1995.
- Goleman D.: Inteligencja emocjonalna. Poznań 1999.
- Gołębniak B. D.: Egzaminy i ocenianie szkolne. W: Pedagogika. Podręcznik akademicki. Tom 2. Red.: Z. Kwieciński, B. Śliwerski. Warszawa 2004.
- Heaton J. A.: Podstawy umiętności terapeutycznych. Gdańsk 2003.
- Janowski A.: Negocjacje. W: Sztuka Nauczania. Czynności nauczyciela. Podręcznik akademicki. Red. K. Kruszewski. Warszawa 2005.
- Joyce B., Calhoun E., Hopkins D.: Przykłady modeli uczenia się i nauczania. Warszawa 1999.
- Kottler J. A.: Opór w psychoterapii. Jak pracować z trudnym klientem? Gdańsk 2003.
- Kwiatkowska H.: Czy nauczyciel może nie być twórczy?, „Edukacja i Dialog” 1997, nr 1 (84).
- Lamczyk U.: Co to jest inteligencja emocjonalna? W: „Edukacja i Dialog” 2001, nr 5.
- Lewowicki T.: Przemiany oświaty. Warszawa 1997.
- Łysak J.: Kompetencje autokreacyjne nauczycieli w zreformowanej szkole podstawowej. W: Szkoła polska u progu nadchodzącego wieku. Red. P. Kowolik. Kraków 1999.
- Marszał-Wiśniewska M., Klonowicz T., Fajkowska-Stanik M.: Psychologia różnych indywidualnych. Wybrane zagadnienia. Gdańsk 2003.
- Milczanowska A.: Kreatywność jako wartość i cel edukacji. W: Edukacja kreatywna. Red. E. A. Zwolińska. Bydgoszcz 2005.
- Morbitzer J.: Pedagogiczne konsekwencje budowania społeczeństwa informacyjnego. W: „Edukacja Medialna” 2000, nr 3.
- Okoń W.: Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Warszawa 1998.

- Pacek S.: Samodoskonalenie pedagogiczne przyszłych nauczycieli. Warszawa 1988.
- Puślecki W.: Wspieranie elementarnych zdolności twórczych uczniów. Kraków 1999.
- Sipińska D.: Refleksyjny nauczyciel. „Edukacja i Dialog” 1996, nr 1 (74).
- Zalewska-Bujak M.: Przemiany w polskiej edukacji – kreatywność nauczyciela. W: Edukacja kreatywna. Red. E. A. Zwolińska. Bydgoszcz 2005
- Zwolińska E. A. (red.): Edukacja kreatywna. Bydgoszcz 2005.

Netografia

- <http://pl.wikipedia.org/wiki/Asertywno%C5%9B%C4%87>, stan na 22 lutego 2006.
- <http://pl.wikipedia.org/wiki/Autoprezentacja>, stan na 12 marca 2006.
- <http://pl.wikipedia.org/wiki/Ekspresja>, stan na 12 marca 2006.
- <http://pl.wikipedia.org/wiki/Empatia>, stan na 12 marca 2006.
- http://pl.wikipedia.org/wiki/Inteligencja_emocjonalna, stan na 12 marca 2006.
- http://pl.wikipedia.org/wiki/Komunikacja_interpersonalna, stan na 14 marca 2006.
- <http://pl.wikipedia.org/wiki/Stres>, stan na 12 marca 2006.
- <http://prace.sciaga.pl/14653.html>, stan na 12 marca 2006.
- http://psphome.dhtml.pl/test_kreatywnosc.html, stan na 22 lutego 2006.
- http://psphome.dhtml.pl/test_kreatywnosc.html?s=dobrocdpowiedzi, stan na 22 lutego 2006.
- <http://www.abkursy.pl/?pid=24>, stan na 22 lutego 2006.
- <http://www.abkursy.pl/materialy/kreatywnosc/czesc1.pdf>, stan na 22 lutego 2006.
- <http://www.aidemmedia.pl/pieknaibestia.php>, stan na 22 lutego 2006.
- <http://www.ceo.org.pl/dokument.php?dzial=1924&id=31809>, stan na 12 marca 2006.
- http://www.gram.pl/sklep_karta.asp?p=307, stan na 22 lutego 2006.
- <http://www.homocreator.pl>, stan na 21 lutego 2006.
- http://www.homocreator.pl/index.php/content/view/Kreatywnosc_i_podejmowanie_decyzji,57/Kreatywnosc_i_podejmowanie_decyzji,97/, stan na 20 lutego 2006.
- http://www.ksiegarnia.bytom.pl/ksiazka_origami_zabawki_z_papieru_143756.html?PHPSESSID=c2c397ca5a8fec1589a7f99464f68f12, stan na 22 lutego 2006.

- http://www.lideria.pl/sklep/szukaj_ser?tekst=Szko%B3a%20wyobra%BCni&i-d=127sna0rdKJg, stan na 22 lutego 2006.
- <http://www.metamorfoza.pl/oconnor/kreatywnosc.htm>, na podstawie:<http://WWW.nlp.com>, stan na 21 lutego 2006.
- http://www.wsipnet.pl/oswiata/os_slownik.php?literka=K&haslo=80, stan na 20 lutego 2006.
- <http://www2.ydp.com.pl/ydp/multimedia/1091,Czytam-i-pisze.html>, stan na 22 lutego 2006.
- Ledzińska M.: Dialog w nauczaniu a perspektywy rozwoju. Kraków 2000. W: <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/konspekt3/ledzinska.html>, stan na 22 lutego 2006.

Summary

Reality has been changing dynamically. People have influence on that reality and they look for their place in it. The essential condition of survival is creativity which enables the actual estimation of chances, planning and realization of appropriate strategies. Creative education thus is becoming more and more important. It contributes to the development of flexibility, learning abilities and also to the effective management of knowledge, particular skills and competences. Educationists have to do research in order to create novel solutions by means of which adaptive – objective education might be replaced by creative education which develops the subjectivity of people who function effectively in the world of information. In order to achieve that people must be creative, willing to learn and open to everything which is new.